

УДК 340.12

Світлана КРАВЧУК

Національний університет "Львівська політехніка",
старший викладач кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
svitlana.m.kravchuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3485-1343

Сніжана ВАСИЛЕНКО

Національний університет "Львівська політехніка",
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
студентка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
snizhana.vasylenko.pv.2021@lpnu.ua
ORCID: 0009-0000-7515-8572

СУБ'ЄКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.146>

© Кравчук С., Василенко С., 2025

У сучасному світі, де технології розвиваються з неймовірною швидкістю, автоматизовані системи збору інформації стали невід'ємною частиною нашого життя. Вони впливають на різні аспекти суспільства, з-поміж них і суб'єктивні права людини. Цей вплив можна розглядати з кількох перспектив. Насамперед це вагомі переваги автоматизованих систем. Такі системи збору інформації значно підвищують ефективність і точність у багатьох сферах. Вони дають змогу швидко обробляти великі обсяги даних, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень. Завдяки цьому підвищується ефективність наступної обробки інформації. Наприклад, у медицині такі системи допомагають у діагностиці захворювань, що може врятувати життя. У сфері безпеки вони сприяють виявленню потенційних загроз і запобіганню злочинам. По-друге, це істотні виклики для суб'єктивних прав. Одним із головних є питання конфіденційності. Збір і обробка персональних даних можуть призвести до порушення права на приватність. Часом порушується безпека та свобода вираження особистості. Люди часто не знають, які дані збираються і як вони використовуються, що викликає занепокоєння щодо можливого зловживання інформацією. Використання ШІ у державних і приватних системах спостереження, інструментах моніторингу та аналітики створює нові виклики для міжнародних правозахисних інституцій. Трапляються випадки, коли ці системи використовувалися для масового стеження, порушення конфіденційності та дискримінації. Це змушує переглядати сучасні правові рамки та механізми захисту прав людини, щоб враховувати виклики, які постають із появою ШІ. Стаття досліджує, як автоматизовані системи збору інформації змінюють концепцію важливих прав людини у цифрову епоху, а також пропонує можливі шляхи врегулювання цієї проблематики. Підкреслює нагальну потребу обізнаності людей про права у цифрову епоху.

Ключові слова: цифрова епоха, штучний інтелект, права людини, суб'єктивне право, право на приватність, безпека даних, дискримінація, правове регулювання, конфіденційність.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток штучного інтелекту (далі – ШІ) та автоматизованих систем збору інформації призводить до змін у традиційних концепціях прав людини. Використання цих систем відкриває нові можливості для спостереження та контролю, проте одночасно виникають загрози для приватності, безпеки та недискримінації. Зокрема, нині потребують додаткового регулювання питання масового стеження та необмеженого доступу до персональних даних з метою забезпечення дотримання прав людини у цифровому світі та реальному житті.

Аналіз дослідження проблеми. Серед науковців, які досліджують вплив штучного інтелекту на права людини, можна виокремити таких фахівців, як: О. А. Баранов, Д. П. Пчелянський, Ю. М. Єфремов, Н. І. Черненко, О. Е. Радутний та ін. Наукові праці охоплюють широкий спектр правових питань, пов'язаних з розвитком та значенням штучного інтелекту у житті людини. Їхній науковий доробок містить можливі шляхи удосконалення наявної правової системи завдяки застосуванню ШІ.

Метою статті є дослідження впливу штучного інтелекту на права людини в контексті розвитку автоматизованих систем збору інформації. У статті розглядаються як позитивні, так і негативні аспекти впровадження ШІ, зокрема, як ці технології можуть сприяти покращенню життя людей, але водночас створювати нові виклики для захисту їхніх прав.

Ціллю є аналіз чинних та потенційних механізмів регулювання, які можуть забезпечити дотримання суб'єктивних прав людини у цифрову епоху. Це дослідження як міжнародних стандартів, національних законодавчих ініціатив, так і потреба створення етичних кодексів, які спрямовані на захист приватності, свободи слова та інших фундаментальних прав у контексті використання ШІ.

Виклад основного матеріалу. З послідовним розвитком і вдосконаленням технологій ШІ та розширенням сфер його застосування змінюється сприйняття його ролі для суспільства загалом і людини зокрема. ШІ вважається основою прогресу щодо досягнення цілей сталого розвитку завдяки широкому впровадженню результатів “четвертої промислової революції” в умовах невичерпної цифрової трансформації [1; 2]. Він має потенціал допомогти людству подолати найсерйозніші виклики, такі як зменшення бідності, забезпечення охорони здоров'я та викорінення окремих видів захворювань, покращення освіти, а також розв'язання низки інших глобальних проблем сталого розвитку. Водночас ШІ динамічно впливає на повсякденне життя та працю людини, створюючи значні виклики для економіки, правопорядку, прав людини тощо [3; 4].

Штучний інтелект є галуззю комп'ютерних наук щодо створення інтелектуальних інформаційних систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. Цей термін достатньо широкий та охоплює такі сфери, як машинне навчання, нейронні мережі, комп'ютерне бачення, обробка природної мови та робототехніка.

Нині ШІ проникає в усі сфери життя, починаючи від медицини та промисловості і закінчуючи розвагами та побутовими приладами. Ця технологія вже почала радикально змінювати наше суспільство, і її вплив тільки зростатиме. Ідея створення штучного інтелекту не є новою. Вона бере свій початок із давніх філософських пошуків відповіді на запитання про те, як працює людський розум і чи можна його відтворити штучно.

Ідеї про створення “штучної людини” спостерігаються ще в античній філософії. Наприклад, давньогрецький філософ Арістотель розмірковував про можливість створення механічних пристроїв, які могли б виконувати певні завдання без людської участі. Подібні погляди продовжились у міфах про штучні істоти. Так постав Талос – витвір з бронзи, наповнений кров'ю тварин, який Гефест зробив для охорони острова Крит. Талос був наділений “механічним” розумом [5]. Чи ж не прототип ідеї про здатність людини створити щось на кшталт “розумної”, мислячої істоти?

У середньовіччі подібні концепції розвивалися через міфи про Голема – створіння, яке може бути оживлене для виконання наказів свого творця. В єврейському фольклорі Голем був істотою, створеною з неживої матерії, проте він оживав за допомогою магічних слів. Його призначення – бути інструментом свого творця, виконувати накази. Проте він залишався бездушним та обмеженим у своїх можливостях. Історія Голема стала своєрідною метафорою для роздумів про межі людської влади над власним творивом, особливо ж – якщо такі продукти, творіння будуть згодом здатні виходити з-під контролю [6]. Проте варто наголосити, що вже давно в історії розмірковували про реально наданий таким речам обсяг можливостей та їх потенціал.

Одним із перших кроків до розвитку ШІ в сучасному розумінні стало створення концепції “універсальної машини” британським математиком Аланом Тюрінгом у 1936 році [7, с. 17]. Він запропонував гіпотезу про те, що можна створити машину, здатну виконувати будь-яке обчислювальне завдання, якщо воно може бути описане алгоритмічно. Це нововведення стало одним із перших теоретичних кроків до сучасного розуміння комп’ютерів і штучного інтелекту. Зміст тесту полягав у тому, чи ж може машина змусити думати людину, що вона спілкується з іншою людиною. Якщо такий обман відбудеться, то машина вважатиметься інтелектуальною. У 1950 році Тюрінг опублікував свою знамениту статтю “Computing Machinery and Intelligence” [8], де представив так званий “тест Тюрінга” для визначення інтелектуальних здібностей машин. Це був спосіб визначити, чи здатна машина демонструвати поведінку, яку б можна було вважати інтелектуальною.

Термін “штучний інтелект” вперше використано 1956 року на конференції в Дартмутському коледжі (США), організованій Джоном Маккарті, Марвіном Мінскі, Клодом Шенноном та іншими дослідниками. Вони визначили метою дослідження створення машин, які зможуть розв’язувати завдання, які традиційно потребують людського інтелекту. Ця конференція вважається початком офіційного розвитку ШІ як окремої наукової дисципліни.

У 1960-х і 1970-х роках було досягнуто значного прогресу у створенні перших програм ШІ, таких як система логічного програмування Логік-Теорист або гра “Шаховий Турок”. Однак обмежені обчислювальні ресурси та складність поставлених завдань призвели до того, що в 1970-х і 1980-х роках розвиток ШІ сповільнився, що називають періодами “зими” ШІ.

Значний прорив у галузі ШІ стався на початку ХХІ століття завдяки швидкому зростанню обчислювальних потужностей, появі великих обсягів даних (Big Data) та розвитку нових методів навчання.

У 2000-х роках розпочався новий етап розвитку ШІ завдяки машинному навчанню – методу, за якого комп’ютери навчаються на основі прикладів. Особливий прорив стався з появою глибоких нейронних мереж (Deep Learning), які здатні автоматично навчатися, обробляючи великі обсяги даних. Одним із найбільш значущих успіхів у цій галузі було створення системи AlphaGo від компанії DeepMind (підрозділ Google), яка у 2016 році перемогла найкращого гравця у складну китайську гру Го.

Ще однією важливою сферою застосування ШІ є обробка природної мови. Це технології, які дають змогу машинам розуміти, інтерпретувати та генерувати людську мову. Прикладом є віртуальні асистенти, такі як Siri або Google Assistant. Комп’ютерне бачення – це ще одна важлива галузь ШІ, яка охоплює розпізнання об’єктів на зображеннях та відео. Ці технології активно використовуються у сфері безпеки, для автономного керування транспортними засобами та в медицині.

Робототехніка – це сфера, яка тісно пов’язана з ШІ. Автономні системи, зокрема безпілотні автомобілі та дрони, сьогодні перебувають на стадії активного розвитку. ШІ допомагає цим системам орієнтуватися в реальному світі, приймати рішення в умовах невизначеності та взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Розвиток штучного інтелекту обіцяє численні переваги для різних галузей, однак він також супроводжується певними викликами та ризиками. Подальший розвиток ШІ можна прогнозувати в декількох ключових напрямках.

Особливе місце AI-системи посідають в хімічній промисловості. Їх застосовують для ідентифікації структур молекул, прогнозування реакційної здатності та фізичних властивостей хімічних сполук, планування складного синтезу, планування складних фізико-хімічних експериментів. Завдяки ШІ можлива автоматизована діагностика передаварійних станів обладнання, що підвищує надійність і безпеку хімічних виробництв. Пакети прикладних програм допомагають розв'язувати творчі завдання проєктування, а інтелектуальні системи сприяють плануванню роботи в складних ситуаціях, таких як складання графіків і циклограм для хіміко-технологічних систем та складально-конвеєрних ліній [9].

Штучний інтелект має величезний потенціал для революціонізації медицини. Інтелектуальні інформаційні системи зі штучним інтелектом можуть аналізувати медичні зображення, прогнозувати розвиток захворювань, а також допомагати лікарям у діагностиці та лікуванні. Однак існують і етичні питання, зокрема щодо приватності даних пацієнтів.

Автономний транспорт, включаючи безпілотні автомобілі та дрони, обіцяє зробити пересування безпечнішим і ефективнішим. Однак для широкого впровадження таких систем потрібно вирішити безліч технічних та правових питань, зокрема щодо відповідальності у разі аварій або інших інцидентів.

Одним із найбільших викликів розвитку ШІ є його етичний аспект. Наприклад, занепокоєння щодо автоматизованих систем прийняття рішень, які можуть бути упередженими, що призводить до дискримінації. Окрім того, питання масового спостереження, зокрема у державах з авторитарними режимами, ставить під загрозу права людини. Є також побоювання, що розвиток ШІ може призвести до масового безробіття через автоматизацію робочих процесів.

Ще однією важливою галуззю, де ШІ буде відігравати значну роль, є кібербезпека. ШІ може допомагати у виявленні кіберзагроз у реальному часі, аналізуючи великі обсяги даних та виявляючи аномалії. Проте є ризик, що зловмисники можуть використовувати ШІ для складних кібератак.

Одним із найбільших викликів, який обговорюється у наукових колах, є перспектива створення так званого "сильного ШІ" або "загального штучного інтелекту" (AGI). Це система, яка могла б володіти універсальним інтелектом і була здатна виконувати будь-які завдання на рівні людини або навіть краще. Деякі вчені вважають, що сильний ШІ може бути створений уже впродовж кількох десятиліть, але водночас є багато ризиків, пов'язаних з тим, що така система може вийти з-під контролю.

Штучний інтелект є однією з найбільш перспективних та революційних технологій сучасності. Він уже сьогодні змінює наше життя, впливаючи на численні галузі, від медицини та промисловості до транспорту та розваг. Однак розвиток ШІ супроводжується серйозними викликами, пов'язаними з етикою, приватністю та безпекою. Щоб повністю реалізувати потенціал ШІ та мінімізувати ризики, потрібно почати наукові дослідження і здійснювати розробку правових та етичних норм використання цієї технології.

ШІ глибоко впливає на багато аспектів нашого життя, особливо у контексті автоматизованих систем збору інформації. Такі системи стають дедалі потужнішими завдяки машинному навчанню, обробці великих даних (Big Data) та складним алгоритмам, здатним вивчати та прогнозувати поведінку людини. Вплив цих технологій особливо помітний у сферах державного управління, кримінальної юстиції, соціальних мереж і приватних комерційних операцій. Але зростання можливостей ШІ супроводжується низкою нових ризиків та загроз для прав людини, які потребують ретельного аналізу та вчасного регулювання.

Одним з найактуальніших викликів, пов'язаних із впровадженням автоматизованих систем на основі ШІ, є загроза для приватності. Масштабні системи збору інформації, такі як камери спостереження, соціальні медіа або цифрові платформи, здатні збирати величезні масиви персональних даних у реальному часі. Ці дані можуть містити не лише основну інформацію про особу (ім'я, вік, місце проживання), але й детальніші відомості, такі як поведінкові патерни, пересування, інтереси, фінансова активність та навіть емоційний стан. ШІ дозволяє обробляти й аналізувати ці дані з метою наступного прогнозу дій та приймати автоматизовані рішення щодо людей без їхнього відома та згоди.

Важливим аспектом є те, що багато людей навіть не усвідомлює, які обсяги інформації збираються про них і як ця інформація може бути використана. Проблема посилюється тим, що особиста інформація може зберігатися у хмарах або базах даних компаній, які не завжди забезпечують належний рівень захисту. Також часто трапляються витоки даних, коли інформація стає доступною третім особам без згоди користувачів. У таких умовах конфіденційність опиняється під загрозою. ШІ сьогодні активно використовується у системах масового спостереження, що створює серйозні загрози для прав людини, зокрема свободи пересування і вираження. Системи розпізнавання облич на основі ШІ, які встановлюються на вулицях, у громадських місцях, або навіть в комерційних центрах, дозволяють державам і компаніям стежити за переміщеннями громадян у реальному часі. Це особливо небезпечно в умовах авторитарних режимів, де такі системи можуть використовуватись для утисків вільнодумства, моніторингу політичних активістів або опозиції.

Окрім того, система масового стеження може бути використана для автоматичного аналізу поведінки великих груп людей. Це може бути зручним для державних органів у питаннях національної безпеки, але водночас може порушувати базові права на приватність і свободу вираження, якщо ці технології використовуються без належного правового підґрунтя. Прикладом може бути Китай, де системи масового спостереження на основі ШІ вже давно використовуються для оцінки “соціального кредиту” громадян [10]. Це приклад того, як штучний інтелект може стати інструментом для тотального контролю, обмеження свободи та маніпуляції поведінкою людей.

Іншим серйозним викликом є можливість дискримінації внаслідок впровадження автоматизованих систем прийняття рішень. Алгоритми ШІ, на яких базуються такі системи, можуть мати упередження, оскільки вони навчаються на історичних даних, що можуть містити дискримінаційні практики. Наприклад, у сфері кредитування чи працевлаштування автоматизовані системи можуть неправильно оцінювати кандидатів через упередження щодо раси, статі, віку або соціального статусу. Відомі випадки, коли системи ШІ дискримінували певні соціальні групи. Наприклад, дослідження виявили, що системи розпізнавання облич менш точно ідентифікують людей з темною шкірою, ніж світлошкірих, що може призводити до арештів невинних людей у кримінальній юстиції. Це свідчить про потребу розробки прозоріших і справедливіших алгоритмів, які забезпечуватимуть рівний підхід до всіх користувачів.

Автоматизовані системи часто працюють на основі непрозорих алгоритмів, які важко перевірити або пояснити. Це стосується не лише приватних компаній, але й державних органів, які використовують такі системи для прийняття важливих рішень, наприклад, у галузі безпеки чи правосуддя. Брак прозорості породжує проблеми з відповідальністю: хто має відповідати, якщо автоматизована система зробила помилку або призвела до порушення конкретного права людини? Дослідники наголошують на потребі створення механізмів для контролю та перевірки роботи систем ШІ. Це містить аудит алгоритмів, які використовуються для прийняття рішень, а також створення механізмів апеляції, за допомогою яких люди можуть оскаржити рішення, прийняті на основі автоматизованих систем.

На міжнародному рівні вже ведеться активна дискусія щодо потреби розроблення нових правових рамок для захисту прав людини в епоху ШІ. Організації, такі як ООН, Європейський Союз та Європейський суд з прав людини, визнають виклики, пов'язані з використанням ШІ, і працюють над розробкою відповідних нормативних актів. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття ЄС “Регламенту щодо ШІ” (AI Act) [11], який визначає основні принципи й вимоги до використання штучного інтелекту для захисту прав людини та уникнення дискримінації. Також варто зазначити, що сучасне законодавство щодо захисту даних, зокрема, Загальний регламент захисту даних (GDPR) [12] в ЄС, встановлює важливі обмеження щодо збору, зберігання і використання персональних даних. Проте ці регламенти ще не охоплюють всі аспекти застосування ШІ, і потрібно розробити нові підходи, що враховують унікальні виклики, які створюють автоматизовані системи.

Крім правових механізмів, велике значення має етична сторона впровадження ШІ. Організації, які розробляють або використовують ШІ, повинні дотримуватися етичних принципів відповідальності, прозорості та недискримінації. Етика ШІ стала центральною темою досліджень багатьох учених, які підкреслюють важливість створення таких систем, що будуть сприяти загальному благу та уникати негативних наслідків для суспільства.

Штучний інтелект і автоматизовані системи збору інформації вже сьогодні кардинально змінюють наше розуміння приватності, безпеки та прав людини [13]. Попри величезний потенціал для економічного і технологічного розвитку, ці технології можуть порушувати фундаментальні права, якщо не буде створено відповідні механізми регулювання. Це потребує об'єднання зусиль держав, міжнародних організацій та дослідників для створення систем захисту прав людини в умовах нових цифрових реалій.

ШІ може сприяти захисту прав людини. Нині можна виокремити та ретельно досліджувати у майбутньому окремі напрями: використання технологій для запобігання порушень; забезпечення рівності людей; підвищення доступу до правосуддя та ін.

Існують різні способи допомоги ШІ саме у захисті прав людини.

Сучасні технології можуть допомагати виявляти та відстежувати випадки порушень прав людини. Зокрема, системи ШІ можуть автоматично аналізувати величезні обсяги даних, зокрема соціальні мережі, відеозаписи, документи, зображення, та знаходити докази порушень прав людини. ШІ може бути інструментом для виявлення та попередження дискримінації в різних сферах, таких як освіта, медицина, працевлаштування чи правосуддя. Алгоритми можуть бути навчені виявляти упереджені рішення та забезпечувати прозорість і рівність у прийнятті рішень. Це допоможе уникнути дискримінації за ознакою раси, статі або соціального статусу у судових рішеннях. Також можуть створюватись відповідні алгоритми для оцінки ступеня ризиків під час прийняття рішень щодо надання кредитів або працевлаштування людей, щоб уникнути упереджень проти певних осіб чи навіть груп населення.

ШІ може допомогти людям отримувати юридичну допомогу через створення інструментів, які спрощують та автоматизують доступ до правосуддя, особливо для тих, хто не має можливості звернутися по юридичні послуги. Наприклад, це можуть бути юридичні чат-боти, які можуть консультувати громадян з питань правових процедур або процесуальної підготовки документів; засоби чи застосунки автоматичного перекладу для забезпечення доступу до судових документів або процедур для осіб, які не знають мови країни, де розглядається їхня справа; автоматизовані інтелектуальні системи для опрацювання скарг, які допомагають громадянам швидше звертатися до судів або правозахисних організацій.

Хоча ШІ може бути інструментом масового збору даних, він також може бути використаний для захисту приватності та даних громадян різних прогресивних держав світу. Інструменти на основі ШІ можуть: виявляти витоки даних та автоматично блокувати несанкціонований доступ до особистої інформації; допомагати у розробці систем анонімізації даних, щоб забезпечити конфіденційність особистої інформації у медичних, фінансових або державних базах даних. ШІ може допомагати у виявленні кібератак, які загрожують правам людини, таким як крадіжка особистих даних, викрадення персональної інформації чи навіть атаки на системи критичної інфраструктури. Використання алгоритмів ШІ для аналізу аномальної поведінки в мережах може допомогти швидко виявляти загрози та попереджувати кіберзлочини.

ШІ може бути використаний для захисту прав уразливих груп населення, таких як біженці, діти, люди з інвалідністю або жінки, які страждають від домашнього насильства. Наприклад, нині існують системи моніторингу гуманітарної допомоги, котрі забезпечують прозорість у наданні підтримки біженцям або постраждалим від конфліктів, а також – технології розпізнавання голосу, міміки та жестів для полегшення комунікації людей з особливими потребами. ШІ може використовуватися для прогнозування та реагування на гуманітарні кризи, зокрема природні катастрофи або конфлікти, які своєю чергою можуть спричинити масові порушення прав людини. Алгоритми прогнозування можуть аналізувати великі обсяги даних та давати ранні попередження про можливі кризи, що допомагає захистити населення та запобігти порушенням прав.

Штучний інтелект має значний потенціал для захисту прав людини, допомагаючи виявляти порушення, застерігати дискримінацію та забезпечувати доступ до правосуддя. Заразом його впровадження потребує належного регулювання та контролю, для гарантування того, що ШІ працює лише на благо суспільства і не порушує основні права людини.

ШІ може спричиняти порушення прав людини у певних життєвих сферах, особливо якщо технологія не належно контролюватиметься людиною чи й зовсім вийде з-під її контролю та порушуватиме людські етичні принципи.

Алгоритми ШІ часто навчаються на великих масивах даних, які можуть містити історичні упередження або нерівність. Це може призвести до: дискримінації за ознаками раси, статі, віку або соціального статусу. Наприклад, алгоритми, що використовуються у відборі кандидатів на роботу або прийнятті рішень у кредитуванні, можуть бути упередженими проти певних груп, якщо дані, на яких вони навчаються, не були збалансованими або враховували історичну нерівність.

Також суперечливими та такими, що викликають не лише дискусію, а й породжують юридичні проблеми, є сучасні системи розпізнавання облич, які часто демонструють значну кількість помилок у розпізнаванні людей з темним кольором шкіри, порівняно зі світлим, а також дуже високий рівень помилок щодо розпізнавання жінок загалом, адже вони, за соціальною природою, схильні часто змінювати себе зовні. Це може призвести до серйозних наслідків: наприклад, у випадках, коли системи розпізнавання облич використовуються для кримінальних розслідувань або для контролю громадян. Неправильна ідентифікація особи може призвести до несправедливих звинувачень або переслідувань невинних людей, або навіть цілих груп. Це підкреслює розумну потребу і навіть вимогу розробки збалансованих алгоритмів, які б однаково точно працювали для всіх демографічних груп.

ШІ може значно підвищити здатність держав і корпорацій до спостереження за громадянами. Це зумовлює загрозу приватності. В окремих країнах, у тому числі в Україні, ці системи використовують для відстеження пересування громадян, їхньої поведінки в громадських місцях. Такі технології вже нині часто називають “цифровим наглядом”. У майбутньому вони спричинять серйозну помилку для людства через обмеження свободи зібрань і вираження поглядів. Проте можливе й інше – виховання хорошого самоконтролю у людини майбутнього через страх спостережень та внутрішній рівень сумніння.

Алгоритми можуть збирати та аналізувати великі обсяги інформації про поведінку користувачів та навіть створювати профілі без їхньої згоди. Алгоритми можуть відстежувати вподобання людей, місця перебування та інші особисті аспекти життя. Побудова детальних профілів без згоди громадян не лише порушує право на конфіденційність, а й піддає їх ризику маніпуляції. Наприклад, у соціальних мережах і вебплатформах дані користувачів нині легко можуть використовуватися для таргетованої реклами або політичного впливу, формуючи “бажану” свідомість та спонукаючи їх до певних рішень, дій.

Багато алгоритмів ШІ є складними та непрозорими навіть для їхніх розробників. Якщо система ШІ приймає рішення щодо людини (наприклад, відмова в кредиті або призначення покарання), але водночас не пояснює, як було прийняте це рішення, це порушує право на справедливий процес та рівний доступ до правосуддя. У випадках помилок або дискримінаційних рішень важко визначити, хто несе відповідальність – розробники системи, організації, що її використовують, чи суспільство загалом. Це складне питання, оскільки навіть розробники можуть не знати, як саме їх алгоритми діятимуть у певних умовах. Алгоритми здатні створювати алгоритми [14]. Параметри заданих меж бувають досить просторими. У зв'язку з цим і виникає нагальна потреба, передусім теоретичного дослідження цієї матерії, а саме – у контексті прав людини. Потреба створювати продумані правові норми, які матимуть теоретико-правове підґрунтя, зможуть оптимально регулювати використання ШІ та захищати права людей, забезпечуючи прозорість та відповідальність щодо алгоритмічних рішень.

Автоматизація процесів за допомогою ШІ може призвести до масової втрати робочих місць. Це є порушенням соціально-економічних прав людини. Багато робочих місць, особливо тих, які потребують рутинних дій (наприклад, у сфері виробництва або обслуговування), можуть бути автоматизовані, що призведе до масового безробіття та збільшення соціальної нерівності. Автоматизовані системи моніторингу робочого процесу можуть погіршити умови праці, встановлюючи надмірний контроль і тиск на працівників.

У країнах з авторитарними режимами ШІ може використовуватися для утисків і контролю населення: уряди держав можуть використовувати ШІ для відстеження громадян, контролю за їхніми діями та обмеження свободи слова, мирних зібрань та протестів. Системи на основі ШІ, як-от “соціальні рейтинги” в деяких країнах, можуть контролювати поведінку громадян, надаючи або обмежуючи доступ до певних послуг на основі їхньої “лояльності” до влади. ШІ може бути використаний для створення нових форм загроз, зокрема у кібербезпеці та військових технологіях. Алгоритми можуть допомагати хакерам у створенні складних, істотних і точних кібератак, які загрожують безпеці особистих даних та становлять загрози державним інтересам. Людство не може бути на всі часи застережене від умислу невігласів, які зможуть його використовувати як доступний та зручний засіб зла і приватного інтересу та вигоди.

Використання ШІ у військових системах, таких як безпілотні дрони або автономна зброя, може призвести до порушення права на життя, особливо якщо ці системи не будуть контролюватися людиною.

ШІ також може бути використаний для дезінформації. ШІ здатен створювати реалістичні підроблені відео та аудіо записи, які можуть вводити в оману громадськість або підбурювати до насильства та ненависті, або ж банально бути засобами скоєння зловмисникам злочинів.

Хоча ШІ має значний потенціал для покращення життя людей і захисту прав, він також може стати інструментом для порушення цих прав. Для запобігання негативним наслідкам потрібно працювати над розробкою юридичних механізмів та формувати нові етичні стандарти, щоб забезпечити відповідальне використання штучного інтелекту та мінімізувати ризики для прав людини.

Комітет з правових питань Глобальної ініціативи IEEE з етичних аспектів штучного інтелекту та автономних інтелектуальних систем попередньо визначив кілька загальних проблем і запропонував деякі початкові рекомендації для їх розв'язання. Зокрема, це такі проблеми: поліпшення підзвітності та перевірки в автономних та інтелектуальних системах; забезпечення прозорості ШІ; поваги до індивідуальних прав. У цьому звіті наведено як оцінку вихідної ситуації з цих проблем, так і деякі попередні рекомендації. Наприклад, Комітет звертає увагу на потребу заохочення національних законодавців та фахівців з правотворення міжнародного рівня розглядати та ретельно аналізувати потенційну можливість введення нового правового регулювання, у тому числі регулювання процесу запуску на ринок нових технологій, пов'язаних з ШІ, з обов'язковим попереднім тестуванням і затвердженням відповідними національними та / або міжнародними агентствами [15]. Попередня громадська дискусія щодо інтелектуальних автономних технологій схиляється до того, що вони неминуче повинні бути узгодженими з людськими моральними цінностями та етичними принципами, які віддають перевагу добробуту саме людини.

ШІ стає однією з вирішальних технологій, яка впливає на права людини у сучасному суспільстві. З одного боку, ШІ має величезний потенціал для захисту та утвердження прав людини. Він сприяє підвищенню рівня доступу до правосуддя, моніторингу порушень прав, боротьбі з дискримінацією, забезпеченню прозорості та захисту приватності. Інновації в галузі ШІ відкривають нові можливості для захисту найвразливіших верств населення, полегшуючи доступ до життєво важливих ресурсів та забезпечуючи моніторинг дотримання прав людини у глобальному масштабі. З другого боку, використання ШІ несе серйозні ризики для прав людини, зокрема у сфері приватності, упередженості алгоритмів, масового спостереження та загрози соціально-економічним та іншим фундаментальним правам людини. ШІ може бути використаний для посилення авторитарних режимів, поширення дезінформації та створення нових форм загроз у військовій та кіберпросторовій сфері.

Висновки. Штучний інтелект стає однією з ключових технологій, яка істотно змінює ландшафт прав людини в сучасному суспільстві. З одного боку, його можливості для захисту та просування прав людини надзвичайно широкі. ШІ сприяє підвищенню доступу до правосуддя, забезпечуючи громадянам швидшу та зручнішу юридичну підтримку. Його інструменти також використовуються для моніторингу порушень прав людини в різних кутках світу, дозволяючи міжнародним організаціям виявляти та реагувати на випадки порушень своєчасно й ефективно.

Крім того, ШІ може допомогти у боротьбі з дискримінацією, даючи можливість створювати об'єктивніші та "справедливіші" алгоритми ухвалення рішень у таких сферах, як працевлаштування, освіта та кредитування. Це допомагає знизити ризик дискримінації за ознаками раси, статі, віку або соціального статусу. Алгоритми ШІ також сприяють підвищенню прозорості процесів, що допомагає боротися з корупцією та забезпечувати справедливість у діяльності державних і приватних організацій.

Інновації у галузі ШІ також відкривають нові можливості для захисту найвразливіших верств населення. А саме – завдяки вдосконаленню технологій доступу до медичних послуг, правової допомоги та життєво важливих ресурсів. Штучний інтелект допомагає полегшити життя людей у віддалених або малозабезпечених регіонах, даючи їм більше можливостей для реалізації своїх прав. Інструменти моніторингу на основі ШІ дозволяють спостерігати за дотриманням прав людини на глобальному рівні, що створює новий рівень захисту для вразливих груп населення і запобігає різним видам зловживань. Однак, щоб повністю реалізувати цей потенціал, потрібно дотримуватися етичних принципів і забезпечувати справедливе та виправдане використання технологій. Це містить ретельне правове регулювання для уникнення зловживань і порушень прав людини, особливо права на приватність та соціально зумовлену свободу. Отже, штучний інтелект під час його відповідального використання здатний відігравати визначальну роль у побудові справедливішого та безпечнішого світу, де права кожної людини будуть захищені та підтримані. З другого боку, використання ШІ несе серйозні ризики для прав людини, зокрема у сфері приватності, упередженості алгоритмів, масового спостереження та загрози реалізації її права на працю. ШІ може бути використаний для посилення авторитарних режимів, поширення дезінформації та створення нових форм загроз у військовій та кібернетичній сферах.

Отже, новітні технології з ШІ здатні не лише захищати, а й порушувати суб'єктивні права людини. Все залежить від того, як автоматизовані системи розробляються, регулюються та використовуються. Важливо забезпечити належні етичні норми, прозорість алгоритмів і правове регулювання, щоб ШІ існував та розвивався на благо суспільства. Ризики для прав і свобод людини повинні бути мінімізовані.

Всі сучасні правові рішення повинні мати фундаментальну теоретико-правову базу, бути юридично науково обґрунтованими та виваженими, враховувати специфіку ШІ, забезпечуючи баланс між усестороннім захистом суспільства та стимулюванням технологічного прогресу. Це дозволить уникнути потенційних небезпек і водночас сприятиме розвитку нових технологій, які можуть принести значну користь людству, сприяти його гуманному розвитку. Адже нові технології не повинні бути формальним накопичувальним засобом збору даних про особу, а зручним підручним інструментом для вільного та щасливого життя на Землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kemp R. (2021). Legal Aspects of Artificial Intelligence. Version 3.0. London. Retrieved from: <https://kempitlaw.com/wp-content/uploads/2021/02/KITL-Legal-Aspects-of-AI-v.-3.0.pdf> (Accessed: 17.02.2025).
2. Gast Alice. (2022). Why artificial intelligence is vital in the race to meet the SDGs. *World Economic Forum*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/artificial-intelligence-sustainable-development-goals/> (Accessed: 17.02.2025).
3. Artificial Intelligence and its role in society. *Evolvous*. (2020). Toronto. Retrieved from: <https://evolvous.com/artificial-intelligence-and-its-role-in-society/> (Accessed: 17.02.2025).
4. Бусол О. Ю. (2015). Потенційна небезпека штучного інтелекту. *Інформація і право*. № 2. С. 121–128.
5. Тупчієнко М. П. (2012). Міфологічні уявлення про залізну сутність людини у традиційній культурі. *Гуржіївські історичні читання*. Вип. 5. С. 149–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2012_5_59 (Дата звернення: 17.02.2025).

6. Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. (2022). Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія. Львів–Торунь : Liha-Pres. 460 с.
7. Кравчук С. О., Шонін В. О. (2005). Основи комп'ютерної техніки. Київ. 345 с.
8. Turing, Alan. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind 49: 433–460. Retrieved from: <https://courses.cs.umbc.edu/471/papers/turing.pdf> (Accessed: 17.02.2025).
9. Інформаційні технології. (2008). Аналітичні матеріали. Київ. № 8. С. 21–26.
10. Ming Li. (2013). Remote sensing satellite planning in Chinese National Space infrastructure for next eight years. Proceedings of the 68th International Astronautical Congress (IAC 2017), Australia, IAC-13-B1.2.1.
11. The EU Artificial Intelligence Act. Retrieved from: <https://artificialintelligenceact.eu/> (Accessed: 17.02.2025).
12. General Data Protection Regulation. Retrieved from: <https://gdpr-info.eu/chapter-1/> (Accessed: 17.02.2025).
13. Радутний О. В. (2017). Кримінальна відповідальність штучного інтелекту. *Інформація і право*. № 2 (21). С. 124–132.
14. Сидорчук Ю. М. (2017). Філософсько-правові проблеми використання штучного інтелекту. 2017. № 3. С. 16–19.
15. Баранов О. А. (2018). Інтернет речей: теоретико-методологічні основи правового регулювання. Т. 1 Сфери застосування, ризики і бар'єри, проблеми правового регулювання. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051915.pdf> (Дата звернення: 17.02.2025).

REFERENCES

1. Kemp, R. (2021). *Legal Aspects of Artificial Intelligence*. Version 3.0. London. Retrieved from: <https://kempitlaw.com/wp-content/uploads/2021/02/KITL-Legal-Aspects-of-AI-v.-3.0.pdf> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
2. Gast Alice. (2022). *Why artificial intelligence is vital in the race to meet the SDGs*. World Economic Forum. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/artificial-intelligence-sustainable-development-goals/> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
3. *Artificial Intelligence and its role in society*. Evolvous. (2020). Toronto. Retrieved from: <https://evolvous.com/artificial-intelligence-and-its-role-in-society/> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
4. Busol, O. Yu. (2015). *Potentsiina nebezpeka shtuchnoho intelektu* [Potential dangers of artificial intelligence]. *Informatsiia i pravo*, 2, 121–128. [In Ukrainian].
5. Tupchiienko, M. P. (2012). *Mifolohichni uivlennia pro zaliznu sutnist liudyny u tradytsiinii kulturi* [Mythological ideas about the iron nature of man in traditional culture]. *Hurzhiivski istorychni chytannia*. Issue. 5, 149–151. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gurit_2012_5_59 [In Ukrainian].
6. Voronkova, V. H., Nikitenko, V. O. (2022). *Filosofiiia tsyfrovoi liudyny i tsyfrovoho suspilstva: teoriia i praktyka* [Philosophy of the digital person and digital society: theory and practice: a monograph]. Lviv–Torun: Liha-Pres, 460. [In Ukrainian].
7. Kravchuk S. O., Shonin V. O. (2005). *Osnovy kompiuternoï tekhniky* [Fundamentals of computer technology]. Kyiv. 345 p. [In Ukrainian].
8. Turing, Alan. (1950). *Computing Machinery and Intelligence*. Mind 49: 433–460. Retrieved from: <https://courses.cs.umbc.edu/471/papers/turing.pdf> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
9. *Informatsiini tekhnolohii*. (2008). Analitichni materialy, 8, 21–26. [In Ukrainian].
10. Ming, Li (2013). *Remote sensing satellite planning in Chinese National Space infrastructure for next eight years*. Proceedings of the 68th International Astronautical Congress (IAC 2017), Australia, IAC-13-B1.2.1 [In English].
11. *The EU Artificial Intelligence Act*. Retrieved from: <https://artificialintelligenceact.eu/> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
12. General Data Protection Regulation. Retrieved from: <https://gdpr-info.eu/chapter-1/> (Accessed: 17.02.2025). [In Ukrainian].
13. Radutnyi, O. V. (2017). Kryminalna vidpovidalnist shtuchnoho intelektu [Criminal liability of artificial intelligence]. *Informatsiia i pravo*, 2 (21), 124–132. [In Ukrainian].
14. Sydorchuk, Yu. M. (2017). Filosofska-pravovi problemy vykorystannia shtuchnoho intelektu [Philosophical and Legal Problems of Using Artificial Intelligence]. *Pravo i suspilstvo*. P. 16–19. [In Ukrainian].
15. Baranov, O. A. (2018). Internet rechei: teoretyko-metodolohichni osnovy pravovoho rehuliuвання [Internet of Things: Theoretical and Methodological Foundations of Legal Regulation]. Т. 1. Sfery zastosuvannya, ryzyky i bariery, problemy pravovoho rehuliuвання. Retrieved from: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi71/0051915.pdf> [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 17.02.2025 р.

Svitlana KRAVCHUK

National University "Lviv Polytechnic",
Senior Lecturer at the Department of Legal Theory and Constitutionalism
of the Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
svitlana.m.kravchuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3485-1343

Snizhana VASYLENKO

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
student of the first (bachelor)
level of higher education
snizhana.vasylenko.pv.2021@lpnu.ua
ORCID: 0009-0000-7515-8572

SUBJECTIVE HUMAN RIGHTS IN THE DIGITAL AGE

In today's world, where technology is developing at an incredible speed, automated information collection systems have become an integral part of our lives. They affect various aspects of society, including subjective human rights. This impact can be viewed from several perspectives. First of all, it is the significant advantages of automated systems. Such information collection systems significantly increase efficiency and accuracy in many areas. They allow for the rapid processing of large amounts of data, which facilitates informed decision-making. This increases the efficiency of subsequent information processing. For example, in medicine, such systems help diagnose diseases, which can save lives. In the security sector, they help to identify potential threats and prevent crimes. Secondly, these are significant challenges to subjective rights. One of the main ones is the issue of confidentiality. The collection and processing of personal data can lead to a violation of the right to privacy. Security and freedom of expression are sometimes violated. People often do not know what data is collected and how it is used, which raises concerns about possible misuse of information. The use of AI in public and private surveillance systems, monitoring and analytical tools creates new challenges for international human rights institutions. There are cases where these systems have been used for mass surveillance, privacy violations, and discrimination. This makes it necessary to review current legal frameworks and mechanisms for the protection of human rights to take into account the challenges posed by the emergence of AI. The article explores how automated information gathering systems are changing the concept of important human rights in the digital age, and suggests possible ways to address this issue. It emphasizes the urgent need for people to be aware of their rights in the digital age.

Keywords: digital age, information age, artificial intelligence, human rights, automated systems, mass surveillance digital age, artificial intelligence, human rights, subjective right, right to privacy, data security, discrimination, legal regulation, confidentiality.